

УДК 821.161.2“18/19”-1.09І.Франко:113/119

**ВОДА У ПОЕТИЧНОМУ СВІТІ ІВАНА ФРАНКА:
ФІЛОСОФСЬКА СИМВОЛІКА СТИХІЇ
НА РІВНІ МАКРО- ТА МІКРОКОСМУ**

Лідія Вербицька

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна*

Зроблено спробу окреслити філософську символіку стихії води у Франковій поетичній творчості. Йдеться про побутування образу води у віршах та поемах І. Франка у контексті загальної світобудови та внутрішньої організації людської особистості.

Ключові слова: інтертекстуальний образ, образна система лірики, персоніфікація, символіка водної стихії, філософська ідея.

Одним із превалюючих моментів осмислення світу від найдавніших часів було визначення його основи, первісної сутності. Філософи природи першоелементами світобудови вважали чотири стихії: землю, вогонь, воду і повітря. Для прикладу, Фалес із Мілета спільною причиною всіх речей вважав саме воду. Пізніше Емпедокл об'єднав усі чотири стихії, назвавши їх первісними сутностями всього світу. У подальшому ці стихії одержали у філософії своє оригінальне осмислення. Їхня символіка широко розповсюджена в міфології та фольклорі. Навіть у психології чотири стихії відповідають чотирьом типам темпераменту (земля – меланхолік, вода – флегматик, повітря – сангвінік, вогонь – холерик). У поетичній творчості І. Франка асоціативність філософського мислення автора виявилась у символіці введених у поетичний текст природних стихій. Серед інших яскравої символічної образності І. Франко надає водному топосу. Дослідники поетичної творчості І. Франка (А. Біла [1], Л. Бондар [2], Ю. Клим'юк [6], В. Корнійчук [7], М. Ткачук [17], Б. Тихолоз [13; 14; 15; 16], Р. Чопик [19] та ін.) лише принагідно звертають увагу на особливості символу води в його ліриці. З'являються тільки окремі розвідки, так чи інакше присвячені побутуванню цієї стихії у Франковій поезії. Це праці науково-популярного (Т. Присяжний, П. Присяжний, В. Бандура [11]) чи компаративістичного характеру (Б. Тихолоз [16]). Натомість філософська символіка образу води у поетичній творчості І. Франка потребує ґрунтовнішого осмислення.

Космологія, чи то біблійна, апокрифічна, чи міфологічна, сигналізує про те, що вода існувала до початку створення світу. З погляду міфології “вода – першопочаток, вихідне положення всього суцього, еквівалент первісного хаосу” [9, с. 240]. Натурфілософія водної стихії у Франкових віршах та поемах відображає міфологічний аспект свідомості (чи то пак підсвідомості) поета. Вода як один із чотирьох елементів, із яких складається світ, виступає інтертекстуальним образом у поетичній творчості І. Франка. “Вода – стверджує К.-Г. Юнг – це не засіб метафоричної мови, а життєвий символ душі, що перебуває в темряві” [20, с. 108]. В арабській казці “Коваль Бассім” І. Франко зображає мотив повернення до первісного стану:

А Дністер – той час нестійний –
Її [пісню] вхопить у обійми

І у море понесе.
 Як затопить – не дивниця!
 Там і всім нам опиниться
 Там з часом затоне все [18, т. 5, с. 185].

Тут І. Франко, здається, не так прагне передати деструктивний характер стихії, як дуалістичність символу, первісну хаотичність, із якої все постало, і куди все врешті-решт повернеться. По суті, вода в його поезії єднає / відмежує світ мертвих і / від світу живих – твердження наскрізь міфологічне:

Іди ж оберни свою думку
 На бистру ту ріку,
 Що ділить край мерців
 Від сонячного світу [18, т. 5, с. 20].

У своїй найбільш міфологічній поемі “Істар” І. Франко згадав ріку, що, за первісними уявленнями, відділяє царство світла від царства темряви. Наші предки вважали, що ця ріка перевозить людей у човні з одного символічного берега на інший. Міфологема човна у Франковій поезії вживається неодноразово і зазвичай у філософських віршах. Поет осмислив образ човна, і в його натурфілософії це символ людського життя (фізичного й духовного), яке завжди неначе перебуває на межі між світлом і темрявою, буттям та небуттям (смертю). І це вже справа самого човна: чи він буде чимдуж веслувати до берега життя, чи дозволить, щоб хвилі буденності віднесли його у світ небуття. Стосовно символіки цього образу програмовим є вірш І. Франка “Човен”. Сам автор у листі до І. Белея пояснив, що це “...властиво не лірика, а філософія” [18, т. 48, с. 286], певним способом влита у форму поезії. Ототожнення образу-тотему води зі світовим життям-буттям спонукає І. Франка до осмислення місця людини серед цього світового простору. Власне людини, а не людства загалом, тобто сенс життя кожної окремої індивідуальної особистості. Прикметно, що перша назва поезії звучала “Вічні питання” (надрукована 1881 року в журналі “Світ”). Ці “вічні питання” намагаються з’ясувати між собою у формі діалогу два олюднені герої вірша – хвиля (як мікробраз водяної стихії) і човен. Формулювання онтологічних питань автор вклав в уста хвилі:

Хвиля радісно плюскоче та леститься до човна,
 Мов дитя, цікава, шепче і розпитує вона:
 “Хто ти, човне? Що ти, човне? Відки і куди плывеш?
 І за чим туди шукаєш? Що пробув? Чого ще ждеш?” [18, т. 1, с. 65]

Життя ніби само спонукає людину замислитися над своїм існуванням у ньому. Це дещо суголосне з філософією Г. Сковороди, а власне його ідеєю “сродної праці”. Подібні питання повинна поставити перед собою кожна особа, аби визначити своє власне місце під сонцем. На “плюскотіння” хвилі човен “повзе ліниво”, “і воркоче, і бурчить”. У його відповідях відчувається зневіра, байдужість до світу і до самого себе. Човен не хоче боротися, шукати цілі, радше, пустив би усе за течією, а там куди його вже занесе хвиля – чи до берега мертвих, чи підніме у світі живих. Човен, який тоне, сподівається на вирок долі без його участі, адже він втомився, бо життя вже достатньо метало між двома берегами:

Що ж тут думати? Тримає, то тримає, а візьме,
 То візьме – ні в сім, ні в тому не питатиме мене.

Непогідний, несвобідний день мій, вік мій: жий чи гинь –
 Все одно! Шукати цілі? Вік борись, плисти не кинь! [18, т. 1, с. 65]

Хвиля намагається знищити цілковиту резигнацію емоційного стану човна. Завдяки напруженому діалогу “твір сприймається не як схематична ілюстрація абстрактних ідей, а як свіже, оригінальне відображення динамічного пошуку відповідей на вічні і животрепетні питання” [13, с. 97]. Цікаво, що власне хвиля як уособлення життєвого шляху підказує своєму співрозмовникові: “Та ніде той не дійде, хто не має цілі. Човне, як пливеш, то знай же, де!” [18, т. 1, с. 65]. Життя набуває змісту лише тоді, коли людина має у ньому ціль, і таки можна не втонути в життєвих водах, якщо наполегливо прямувати до здійснення поставленої мети. Її досягнення дасть підставу відчутти себе особистістю, принесе моральну, естетичну, можливо, і фізичну насолоду. А головне – створить гармонію в душі. За визначенням Б. Тихолоза, поезія “Човен” – “цілісна філософія буття-у-світі” [16, с. 130]. Для поетичної натурфілософії І. Франка прикметним є символ води як життєвого простору*. Природно, що навколо такого значення образу виникають питання суті буття. У вірші “Човен” однойменний персонаж, що уособлює людину на її життєвому шляху, відсторонено сприймає своє існування у світі. Власне, він існує, а не живе. До речі, поезія “До музи” виводить образ човна з такою ж настроєвою символікою (тут човен як пряме порівняння до людини серед життєвого простору):

Безпредметова туга,
 Безцільне зітхання,
 Меланхолія, мов осіння мряка,
 І я серед неї,
 Мов човник на морі, –
 Байдужний! [18, т. 3, с. 271]

Не варто, однак, говорити, що образ пасивно-байдужої людської особистості (при порівнянні з човном) є лейтмотивом Франкової поетичної творчості. Адже автор зображає також людину, яка навіть у безвихідних ситуаціях бореться за життя (“Чи бач, на моїм стало, гарна крале!..”):

Спасаючись з розбитого судна,
 Посеред хвиль бушуючих, ревучих
 Боровся я між смертю і життям,
 Слабий, продроглий і тривоги повний [18, т. 2, с. 402].

Ліричним героєм тут, імовірно, виступає сам автор. Життя поета було, як “розбите судно”, а він, “слабий, продроглий і тривоги повний”, завжди боровся.

У руслі мотиву човна (його модифікації у віршах І. Франка – судно, дараба) поет висвітлює образ ліричного героя, задивленого у водну стихію (“Над великою рікою”, “Керманич”). Цей образ знаходить своє потрактування у філософії К.-Г. Юнга: “Той, хто дивиться в дзеркало вод, бачить перш за все власне відображення. Той, хто

* Така символіка водної стихії в І. Франка кореспондує з мариністикою Г. Сковороди. Наприклад: “О прелестный мір! Ты мнѣ – океан, пучина” [12, т. 1, с. 75]; “Житейское море, воздвигаемое зря и проч.” [12, т. 1, с. 76]; “Мір сей есть великое море всім нам плывущим. Он – то есть океан...” [12, т. 2, с. 119] і т. д. [детальніше див.: 16].

йде до самого себе, ризикує з самим собою зустрітись” [20, с. 111]. Подібно І. Франко інтерпретує образ людини, що вдивляється у воду, як такої, що спостерігає за особистими мріями, надіями, сподіваннями, зрештою, за своїм життям. Це – наче погляд у власну душу й аналіз мислення, заглиблення у свій мікросвіт. У “баладі” “Над великою рікою” “поет, “затоплений у мріях”, – за висловлюванням В. Корнійчука – ...спостерігає незвичайні химерні ситуації, переживаючи специфічне дежав’ю” [7, с. 125]. Насправді, супровід ретроспекції, повернення у минуле допомагає краще розкрити символіку водної стихії. У філософії образу дараби І. Франко зобразив молоде, юнацьке життя, повне Радощів, Краси, Любові, Сміху і співів, зафарбоване в колір зелені. Автор мимоволі згадує свою юність і неначе прощається з нею. Втоплена кохана, як затоплена мрія, виринає з ретроспективних вод життя в уяві поета:

Що се плещуть, миють хвилі?
Наче білу грудь сніжну!..
Мов рожеві любі руки...
Шийку круглу... і лице...
Ох, адже я знав, здається, цілував лице оце! [18, т. 3, с. 43]

Нотки натуралізму вриваються у Франкову поезію, а надто часте вживання трьох крапок створює ауру інтимності. Ліричний герой, що задивився у “воду биструю”, поступово розвіює свої мрії. Молоденький керманич (“балада” “Керманич”) теж “в Черемоша води глядить” [18, т. 3, с. 314]. Ретроспекція з вірша “Над великою рікою” підсилюється тут образом вигаданої “підводної палати скляної” [18, т. 3, с. 315], до якої нібито підпливає ліричний герой. За допомогою зорових (“З вікна її очі до нього дівочі якісь піднялись...” [18, т. 3, с. 315]) та слухових (“І слухає пильно керманич... Дівчина та плаче й співа...” [18, т. 3, с. 315]) образів І. Франко виводить фігуру дівчини, яку ліричний герой “покинув колись”, з якою “розлучили злі люди”. Він неначе апелює до свого внутрішнього світу, аби ще раз зустрітись з нею хоча б в уяві. Спогад про кохану залишає позаду інші клопоти життя і, власне, саме життя, яке “йому вже то й не в голові” [18, т. 3, с. 315]. Мотив смертельної зустрічі (зустрічі і спокою після смерті) по-своєму відлунує у вірші “Керманич”. Зрештою, можемо говорити, що Франковий поетичний вислів “вдивився у воду” виступає синонімом слова “замислився” (над своїм макро- та мікросвітом).

Щодо поем І. Франка, то “мариністичний мотив становить основу просторової вертикалі поеми” [16, с. 128] “Іван Вишенський”. Своє потрактування тут знаходить образ човна і топос моря. Стосовно символіки човна Б. Тихолоз пише: “Людина на дорозі буття, як і рідна Україна в історичних катаклізмах доби, – це лише “маленький човник серед хвиль отих бурхливих”” [16, с. 128] [18, т. 3, с. 74]. У поемі І. Франко висвітлив філософію моря. Човник, що пропливає повз печеру аскета, І. Вишенський сприймає як згадку про Україну:

А те море лазурове,
що там гріється на сонці,
а внизу тут б’єсь о скали,
і хлюпочеться, й реве, –

се життя земного образ
ясний, тихий та принадний,
коли здалека дивиться,
а гіркий, страшний вблизу [18, т. 3, с. 59–60].

У контексті цього недаремно море у поемі І. Франка виє, гризе і товче “кам’яній стіні”. Загалом вода в різних модифікаціях (хвиля, ріка, море, океан) у його поетичній творчості виступає праобразом життя (не завжди лише земного). Таке філософське наповнення стоїть в епіцентрі водної стихії. Описуючи поезією українсько-руську студентську мандрівку влітку 1884 року, автор стверджує: “Життя наше – ...Річка невинна, брати!” [18, т. 3, с. 252]. У руслі космізму І. Франко заповнює всесвітній простір морською водою, про що сигналізує вірш “Душа безсмертна! Жить віковично їй!..”. Вже сама назва твору наштовхує на ідейний перегук з поезією “Мамо-природо!..”, де автор розвинув думку про безмежність і вічність людської душі. Тут (у вірші “Душа безсмертна!..”) “маленькі бомблери людські” як вираз мрій, свідомості та внутрішнього світу, “міркують, мучаться, бажають вічності море вмістити в собі” [18, т. 2, с. 172]. Організація всесвіту знаходить свою інтерпретацію у Франковому мисленні:

Безмірне море, що заповня простір,
А в тому морі вир повстає сям-там –
Се планетарная система, –
Вир той бурлить, і клекоче, й б’ється.

В тім вирі хвилі – сонце, планети є,
В них мільярди бомблів дрібних кишать,
А в кождім бомблі щось там мріє,
Миниться, пиниться, пок не присне [18, т. 2, с. 172].

Водяна стихія постає як загальнорозповсюджене всесвітнє тло, життєвий вир, в якому діє людська особистість. Космізм Франкової творчості заслуговує на окреме дослідження. Вода як прообраз життя іноді набуває додаткових значень, для прикладу – життя як роз’єднуюча стихія:

І не здиблемось ніколи,
Як дві краплі в океані [18, т. 2, с. 129].

Або ж:

Мов два судна, море
Розносить нас між двома берегами... [18, т. 2, с. 131].

Обох закоханих, як “дві краплі” чи як “два судна”, розлучає водна стихія життя. Подібно ліричний герой “Зів’ялого листя”, як і сам автор, у вирі життєвих обставин втрачає усіх своїх коханих жінок. Власні переживання І. Франко виливає на папір, вдало використовуючи натурфілософські образи.

Людина у віршах І. Франка уособлена не лише в образі човна на шляхах водного життя. У поета вона порівнюється з моряком / рибалкою. Зокрема, у вірші “Гнів – се огонь...” автор зіставляє конкретну ситуацію в людському житті з конкретним випадком, що може трапитися з моряком під час негоди. Як моряк серед розбурханої водної стихії, аби облегшити судно, викидає з нього весь багаж за борт, а як буря стихне, то жалкує за цим, – каже поет, – так і людина в гніві може накоїти вчинків, не розуміючи їхньої ваги, які виправляти згодом буде запізно [18, т. 2, с. 192]. Поезія “Рибак серед моря” показує людину в бурхливому вирі життя. Мотив вірша, у якому домінуючим образом виступає човен (чайка), кореспондує з поезією “Човен”, але тут автор дещо змінює функціональні ролі героїв. Тоді як у вірші “Човен” хвиля є неначе ідейним

порадником човна, то “Рибак серед моря” виводить образ хвилі в наскрізь негативному світлі:

Серед хвиль, і піни, й шуму
Чайка утлая несеться,
Крутить нею й киди море,
Ось-ось чайка розіб’ється [18, т. 3, с. 312].

Хвиля життя всіляко сприяє зневірі рибалки, тим більше, що він без весла. Рибак “спокійно, мов байдужно, на тривогу хвиль глядить” [18, т. 3, с. 312]. Але байдужість рибака в чайці – це не та сама байдужість човна із однойменного вірша. Рибак не вирішив, як човен, пустити усе за течією. Він борець у своєму бутті:

“Трайте, милі [хвилі]! А мій човник
видержить ще не одну” [18, т. 3, с. 312].

Рибак, що опинився в трагічних обставинах життя, “співає про вік давній, / Про щасливий предків час, / Про лицарські бої славні, / Про блиск слави, що погас” [18, т. 3, с. 312]. Так “за маленьким образком трагедії людини постає образ великої трагедії народу, що пережив свою славу” [11, с. 71]. Вище цитоване звертання до фундаментальної стихії води (у даному випадку її мікрообразу – хвилі) неодноразово відлунує у віршах І. Франка. Таке пантеїстичне ставлення зароджується, мабуть, ще в дитячі роки поета, коли актуальним для нього було щире спілкування з природою. І. Франко сам згадує:

Питав я річки, де пливе вона від нас,
І думкою гонив її тихенькі хвилі [18, т. 1, с. 76].

Таке спілкування знайшло свій вияв у поетичних звертаннях. Прикметно, що у віршах І. Франко апелює до хтонічно українських водних топосів, і це або риторичні запитання-звертання (“Дунаю, Дунаю, мій батьку старий, / Чи ще ти дримаєш у своєму ложу?” [18, т. 4, с. 27]), або констатація фактів (“Чорное море!... Багато на своїх хвилях носило ти, море, суден з предвіка, багато / Білих костей полощеш на дні, немало ти крові / Випило й сліз!” [18, т. 4, с. 444]). Таке олюднення конкретних топосів води не виняток, оскільки І. Франко персоніфікує чимало природних образів.

Як уже говорилося, вода – це стихія життя. Міфологічні уявлення свідчать про існування живої (чистої, цілющої) води, що “символізувала здоров’я, щастя, вірність”, була цілющим первнем, і води мертвої (каламутної), яка своєю чергою означала “зраду, хворобу, журбу, прикрість” [10, с. 29]. Франкова поезія теж містить подібне розмежування. Триєдиність, якою є для поета “дух, природа, чоловік”, забезпечується “вічно молодого всецілющою водою” [18, т. 2, с. 412–413]. Жива вода в ліриці часто трапляється в супроводі з образом криниці, так поширеним у віршах І. Франка. Щодо цього О. Вертій зазначає: “Криниця – то символ чистоти, свіжості, а перлове дно – глибинного внутрішнього багатства і драми нерозділеного кохання, сила якої множується і образом води, що проглядається у підтексті образів супокійного світляного моря та чистої криниці, бо ж вода у народній свідомості виступає символом сил, які пробуджують в усьому житті, його могутнім джерелом” [3, с. 57]. Щодо матеріалізації живої води та образу криниці програмовим є сонет І. Франка “Народна пісня”. Чиста вода, що б’є з криничних жил, призначена запалити серце українського народу. Поет вірить,

що його народ – “діти весни”, здатні до оновлення та оживлення, до нових рішучих дій, чому покликана сприяти вода з криниці:

Криниця та з живою, чистою водою –
То творчий дух народу, а хоч в сум повитий,
Співа до серця серцем, мовою живою [18, т. 1, с. 144].

Отож, недоступно побачити криничне дно, як і таємними є джерела народної пісні. Автор вивіщує роль фольклору, надаючи йому функції живої води, що змиває сум із людського серця. Тут варто зазначити, що поряд із живою водою в поезії І. Франка виступає символіка очищення. У вірші “Vivere memento” ліричний герой запитує:

Чи се, може, шемріг твій,
Річко, срібна ленто,
Змив мій смуток і застій?
Vivere memento! [18, т. 1, с. 35]

Шум річкових вод, як провісник весни, руйнує застій у людських душах, вносить у них струмисько життя. Заклик І. Франка “В дорогу!”, що стосується українсько-руської студентської мандрівки влітку 1884 року, також виявляє очищує силу води. У “сріблястих струях” Стрия, Черемоша й Прута поет змиває “все горе, все лихо” [18, т. 3, с. 252]. При наполегливості жива вода може змити і воду мертву, болотяну:

Вода, що довго капає на камінь
І в камені проверчує діру,
Отак, хто книги праведні читає,
З болота буденності вилітає,
З душі брудоту й погань вимітає,
Що уподоблює його звіру [18, т. 3, с. 204].

І. Франко говорить про “праведні книги” як живу воду, що робить із людини людину (особистість). Водночас вода тут виступає символом наполегливості. Прислів’я “вода камінь точить” має пряме відношення до того, як сам поет сприймає властивості води. Автор намагається донести читачеві, що читання книг, хоча й повільно і, на перший погляд, непомітно, все ж принесе інтелектуальну і духовну вищість. Попри живу воду в народних уявленнях існує образ води мертвої. Його трансформації в поезії І. Франка – болото, грузьке багно, гнилий ставок, каламутна вода, затхла вода. Мертва вода відповідно набуває винятково негативних конотацій. Проте сама символіка в цьому руслі має незначні модифікації. Коротко означимо їх:

- **болото** – погані, нечуттєві, безнадійні дні (“Не забудь, не забудь...”); і zarazom “як символ злиденного стану суспільства” [4, с. 140] (за Р. Голодом) (“Ідеалісти”);
- **грузьке багно** – захланність, “образ звихненого тим пороком життя людського” [18, т. 3, с. 208–209] (“Притча про захланність”);
- **гнилий ставок** – статичність, смерть (“Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер виє...”);
- **каламутна вода** – “допотопні думки” [18, т. 4, с. 373], символ царської влади, що нищить людські життя, шкідливість (“Сон князя”);
- **затхла вода** – “дар” пустині-мачухи, перешкода на шляху до досягнення мети (“Смерть Каїна”).

Вода як негативне явище виступає також в образі стихії знищення. З приводу цього прикметними є вірш “Галичино, думай о собі сама!” та поема “Терен у нозі”. У вірші “Галичино, думай о собі сама!” І. Франко зобразив розбурхану водну стихію у вигляді повені, яка руйнує ниви й села, поширює голод і “заразу тифозну” [18, т. 2, с. 382]. Каламутні хвилі Черемоша забирають життя безневинного хлопця у поемі “Терен у нозі”. Хоча тут ця картину нібито видумала уява ліричного героя, проте реальна можливість такого випадку цілком імовірна. Вода, від якої намагається втекти чи заховатися людина, падає на неї у вигляді дощу. Дощ як символ порушника спокою, образ, що лише додає і підсилює проблеми ліричного героя, виступає у творах “Надходить ніч. Боюсь я тої ночі...”, “Цар на ловах заблудився...”, “Історія товпки солі”, “Мойсей” та ін. У міфології ж дощ – це запліднююча землю небесна вода. Ймовірно, І. Франко усвідомлював бінарну полярність образу води: живої і мертвої, тої, з якої все почалося і яка все знищить. Прикметною є дуалістичність філософського значення води: “Людина не може жити без води – але людина не може жити у воді. Людина прагне води – але вона ж втікає від води, коли ця лине на неї у вигляді дощу чи потопу. Людина обожає воду, коли страждає від спраги – і виплескує воду зі склянки, коли спрагу задовольнить” [5, с. 93].

Отже, І. Франко поетично осмислив основну символіку води, надаючи прерогативу все ж позитивним конотаціям, що не обмежуються образом води живої. Поет не міг обійтися без філософського наповнення символу води, яке б стосувалося кохання. У збірці “Зів’яле листя” очі коханої жінки І. Франко порівняв з дном “супокійного, світляного моря”, в якому “давнє горе, мов пилінка, тоне” [18, т. 2, с. 126], з чистою криницею “на перловім дні”, в якій проблискує надія. Глибокі “очі, як море без дна” [18, т. 2, с. 376], бувають також “сумні, немов криниці дно студене” [18, т. 2, с. 147]. Тут у відтінках суму й радості значну роль відіграють епітети. Варто зазначити українську хтонічність особливо річкових топосів. У Франковій поезії часто фігурують річки **Тисмениця** – “нафтова калюжа” (“Похвала Дрогобича”) [18, т. 2, с. 349], **Дніпро-Славути** (“Могила Тарасова”) [18, т. 2, с. 374], **Черемош** – (“Кожда кичера в млі...”, “В дорогу!”), “Керманич”, “Терен у нозі”), “синій / срібний **Дунай**” (“Лісова ідилія”, “Від’їзд гуцула”, “Святослав”, “Святий Валентій”, “Поема про білу сорочку”) [18, т. 3, с. 116, 289], **Дон** (“І досі нам сниться...”, “Ор і Сирчан”), **Сян** (“В Перемишлі, де Сян пливе зелений...”, “І досі нам сниться...”), **Буг** (“І досі нам сниться...”), **Стрий**, **Прут** (“В дорогу!”), **Дністер** (“Коваль Бассім”) та ін. Окрім того, поет згадує світові річки **Йордан** (“Мойсей”) та **Ніл** (“Сатні і Табубу”). Тут ми означили окремі місця вживання топосів конкретних річок. Кожна з них має своє смислове навантаження. Для прикладу, на думку М. Легкого, “за функцією топосу, де відбуваються загадкові, таємничі, навіть містичні події, причому пов’язані зі значною глибиною й силою переживань ліричного героя” [8, с. 160], вирізняються Сян та Черемош. Зрештою, символіка конкретних річок може стати темою окремого мікродослідження.

В одному з листів до К. Попович І. Франко писав: “Я подібний до того моряка, що пливе до якогось незнаного острова, – бурі, хвилі і скали часті по часті поломили му мачти, подерли вітрила, зламали кермо, в кінці розбили судно на кусні, – сам він ще по дощі пливе до недалекого вже острова, пливе, бореться, поки хвиля не викине на пожаданий берег його холодного трупа. Отака, дорога пані, і моя доля!” [18, т. 48, с. 448]. Життя, як розбурхана водна стихія, насправді випробовувало І. Франка. Його доля, незважаючи на виснажливу щоденну працю, таки дарувала Франкові миті відпочинку, заспокоєння, розради – незабутні моменти спілкування з матір’ю-природою.

Отже, символіка стихії води набуває свого значення в образній системі Франкової лірики. Вода в І. Франка – це первісний хаос; життєвий шлях (не лише земний, а й духовний); загальноорозповсюджене всесвітнє тло, вічне, безмежне, де діє людська особистість (виведена в образах човна, моряка, рибалки); роз'єднуюча стихія; стихія знищення; вдивляння у воду – погляд у власну душу; дно моря – очі коханої жінки; жива вода – чиста, цілюща, забезпечує триєдиність “дух, природа, чоловік”; символ, що спонукає до дій і очищає серця; “праведні книги”; народна пісня; мертва вода – каламутна: болото – безнадійні дні, злиденний стан суспільства; грузьке багно – захланність; гнилий ставок – статичність, смерть; каламутна вода – допотопні думки, шкідливість, символ царської влади, що нищить людські життя; затхла вода – перешкода на шляху до мети (“Човен”, “До музи”, “Над великою рікою...”, “Керманич”, “В дорогу!”, “Рибак серед моря”, “Vivere memento!”, “Коваль Бассім”, “Іван Вишенський”, “Сон князя” та ін.). Отож, майстерно введеному в поетичний текст топосу води І. Франко надає виразної символічної образності.

Список використаної літератури

1. Біла А. Образ автора в ліриці Івана Франка: [монографія] / А. Біла. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 188 с.
2. Бондар Л. Під знаком хреста: [зб. статей]. Серія “Франкознавчі студії” / Л. Бондар. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – Вип. 4. – 228 с.
3. Вертій О. Народні джерела творчості Івана Франка / О. Вертій. – Тернопіль: Підручники-посібники, 1998. – 255 с.
4. Голод Р. Між романтизмом і натуралізмом / Р. Голод // Дзвін. – 1996. – №8. – С. 139–141.
5. Енциклопедія символів, знаків, емблем / авт.-сост. В. Андреева, В. Куклев, А. Ровнер. – М.: Локид; Миф, 2000. – 576 с.
6. Клим'юк Ю. Лірика Івана Франка як система жанрів: [монографія] / Ю. Клим'юк. – Чернівці: Рута, 2006. – 406 с.
7. Корнійчук В.С. Ліричний універсум Івана Франка: горизонти поетики / В. Корнійчук. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. – 488 с.
8. Легкий М. “Неначе сон, неначе ясний привид...”. До генези одного мотиву “Зів'ялого листа” / М. Легкий // Дзвін. – 2006. – № 8. – С. 159–162.
9. Мифы народов мира: Энциклопедия: в 2 т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – Т. 1. – 671 с.
10. Словник символів / О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко, Г. І. Потапенко. – К.: Редакція часопису “Народознавство”, 1997. – 156 с.
11. Присяжний Т. Нетрадиційний погляд на життя і творчість Каменяра. Франко – рибалка і художник слова / Т. Присяжний, П. Присяжний, В. Бандура. – Тернопіль, 2006.
12. Сковорода Г. Повне збір. тв.: у 2 т. / Григорій Сковорода. – К.: Наукова думка, 1973.
13. Тихолоз Б. Від алегорії до символу (Філософсько-поетичний тайнопис циклу Івана Франка “Exelsior!”) / Б. Тихолоз // Визвольний шлях (Річник 55). – 2002. – Кн. 11 (656). – С. 88–104.
14. Тихолоз Б. Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії (студії) / Б. Тихолоз. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, НАН України, Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2005. – 180 с.
15. Тихолоз Б. С. Філософська лірика Івана Франка: Діалектика поетичної рефлексії / Б. Тихолоз. – Львів, 2009. – 319 с.
16. Тихолоз Б. Філософсько-поетична мариністика Г. Сковороди та І. Франка / Б. Тихолоз // Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 6 (27). – С. 122–132.
17. Ткачук М. Лірика Івана Франка / М. Ткачук. – Тернопіль. – К.: Світ знань, 2006. – 296 с.
18. Франко І. Збір. тв.: у 50-ти т. / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1976–1986.

19. Чопик Р. Ессе homo. Добра звістка від Івана Франка / Р. Чопик. – Львів: Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2002. – 231 с.

20. Юнг К.-Г. Архетип и символ / Карл-Густав Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с.

**WATER IN THE POETIC WORLD OF IVAN FRANKO:
PHILOSOPHICAL SYMBOLISM OF THE ELEMENTS AT THE LEVEL
OF MACRO AND MICRO SPACE**

Lidiya Verbytska

*Ivan Franko National University in Lviv,
Ivan Franko Studies Institute,
1 Universytetska Str., Lviv 79000, Ukraine*

The article is an attempt to outline philosophical symbolism of the elements of water in I. Franko's poetic works. The image of water in the poems and novels of I. Franko in the context of the universe and internal organization of human personality is described.

Key words: intertextual image, image system of lyrics, personification, symbolism of water, philosophical idea.

**ВОДА В ПОЭТИЧЕСКОМ МИРЕ ИВАНА ФРАНКО:
ФИЛОСОФСКАЯ СИМВОЛИКА СТИХИИ
НА УРОВНЕ МАКРО- И МИКРОКОСМА**

Лидия Вэрбыцка

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина*

Сделано попытку очертить философскую символику стихии воды в поэтическом творчестве И. Франко. Речь идет о бытовании образа воды в стихотворениях и поэмах И. Франко в контексте общего мироздания и внутренней организации человеческой личности.

Ключевые слова: интертекстуальный образ, образная система лирики, персонификация, символика водной стихии, философская идея.

Стаття надійшла до редколегії 04.02.2010

Прийнята до друку 10.10.2010

